

Minnesblad vid Karl IX:s
statyns aftäckande i
Göteborg den 7 sept. :
1904.

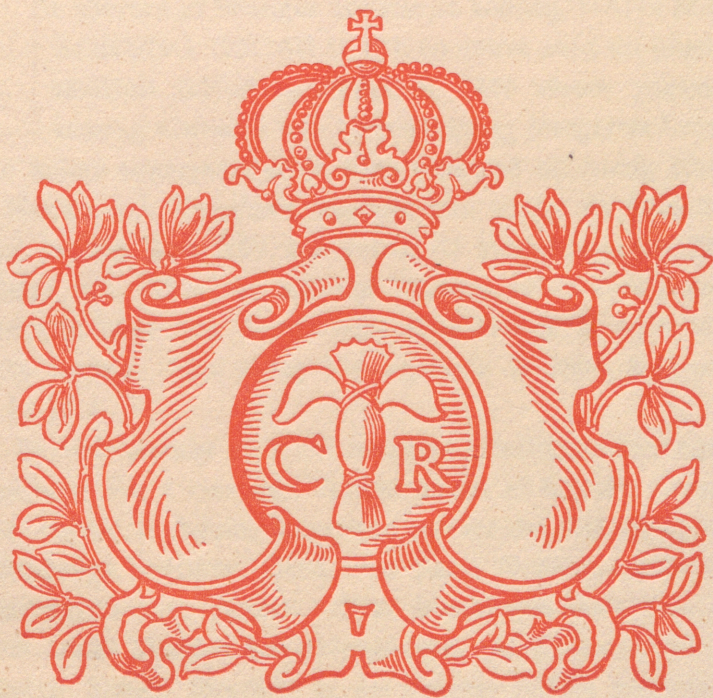
Karl

81 C a Br. qv. 1904

National Library
of Sweden

Sw. saml.
Vitt. Sv.
Vers. Rungf.
(Br.)
4

MINNESBLAD
VID KARL IX:s STATYNS
AFTÄCKANDE I GÖTEBORG

DEN 7 SEPTEMBER
1904

Kungl. biblioteket

0 0000 000102221

K

ONUNG KARL IX, hvars bildstod i dag aftäckes i denna stad i närvaro af Sveriges nuvarande konung, HANS MAJESTÄT KONUNG OSCAR II, och ett större antal till högtidligheten särskildt inbjudne, föddes år 1550 såsom yngste son till konung Gustaf I och hans drottning Margareta Lejonhufvud.

Genom sin faders testamente af år 1560 utnämnd till hertig öfver Södermanland, Nerike och Värmland, spelade han under de följande konungarna, hans bröder Erik XIV och Johan III samt brorsonen Sigismund, en i betydelse och inflytande ständigt växande roll i samtidens historia, till dess att han efter den sistnämndes fördrifvande år 1600 själf besteg den svenska tronen. Han antog konungatiteln år 1604, kröntes år 1607 och afled år 1611.

Karl IX är otvifvelaktigt en af vår historias märkligaste konungagestalter. Hans lifsgärning har i viss mån skymts undan af faderns, Gustaf Vasas, och sonens, Gustaf II Adolfs, storartade och för den folkliga uppfattningen mera lättförståeliga bedrifter. Med hans namn förbinda sig därjämte minnen af våldsamma inre strider och en hänsynslös kraft, som gick fram mot sitt mål under blodbad och revolutioner. Men historien lär, att dessa dystra minnen betyda försvaret af det svenska folkets protestantiska tro gent emot katolska reaktionsplaner och häfdandet af den nya monarkiska statsordningen gent emot medeltida samhällsupplösning. Det var hertig Karls järnhårda kraft, som under de våldsamma inre strider, som fylla vårt folks historia under de senaste årtiondena af det sextonde seklet, lyckades bevara det verkliga resultatet af århundradets väldiga reformarbete på statslivets och det religiösa livets områden och därmed förutsättningarna för Sveriges följande stats- och kulturutveckling.

Men Karl IX har icke blott häfdat föregående generationers verk. När väl krisen, som hotade Gustaf Vasas lifsverk med undergång, var öfvervunnen och han själf stod såsom obestridt segrare öfver alla sina inre

motståndare, visade han sig äfven vara en af de yppersta nydanande statsmän, som burit den svenska konungakronan. Karl IX var en politisk tänkare och reformator af rang, som med kraftigt personligt initiativ på alla områden utstakade nya banor för det svenska statslifvet och lade nya grundvalar för förvaltning och rättsskipning, för andlig och ekonomisk odling. Han inledde själf i flera fall de stora inre reformer, som under Gustaf Adolfs och Axel Oxenstjernas tidehvarf kommo till utförande. Hans vida statsmannablick varnade redan den stora europeiska kamp, som under hans son och efterträdare skulle afgöra den tyska protestantismens öde och föra det lilla Sverige till höjdpunkten af makt och ära, och han gjorde själf begynnelsen till den djärfva och universellt anlagda diplomati, som möjliggjorde denna vårt folks världshistoriska insats.

I Sveriges historia är således Karl IX den nödvändiga mellanlänken mellan Gustaf Vasa och Gustaf Adolf, och utan honom vore kanske den förres verk icke bestående och den senares aldrig utfördt. Han ställer sig fullt värdig vid deras sida såsom en af vårt folks mest betydande statsmän och dess ledare under en af de svåraste kriser, som det någonsin genomkämpat. Därföre äger också allt Sveriges folk anledning att hugfästa minnet af den gamla stränga Vasafursten, som framför andra af våra konungar ter sig såsom en stridens man, ehuru han innerst endast syftade till att i frid trygga Sveriges rike och bygga vidare på dess inre ordning.

Särskildt Göteborgs stad har orsak att med tacksamhet bevara Karl IX:s minne. Det var han, som först fattade och utförde planen att vid Göta älfs utlopp grunda en stapelstad såsom centralort för Sveriges handel och sjöfart vesterut. År 1603 synes detta beslut hafva kommit till mognad, och under de närmast följande åren byggdes på Hisingen midt emot fästningen Elfsborg, ungefär där det nuvarande Färjenäs ligger, en liten stad, som år 1607 erhöll sina första stadsprivilegier och namnet

Göteborg. Redan några få år därefter förstördes visserligen den nygrundade staden af fienden under det våldsamma krig mellan Sverige och Danmark, som utbröt år 1611. Men när freden återstälts, upprättades staden ånyo år 1619 af Karl IX:s son på dess nuvarande plats. Stadens namn förblef detsamma, dess privilegier förblefvo desamma, endast öfversedda och förbättrade, och — framför allt — tanken var densamma. Göteborgs tillkomsthistoria är oskiljaktigt förbunden med Karl IX:s skapelse. Näst Gustaf II Adolf, som det nuvarande Göteborg kallar sin grundläggare och hvars staty redan länge prydt stadens förnämsta torg, finnes ingen politisk personlighet, vare sig på tronen eller nedanför densamma, till hvilken Göteborg står i så stor tacksamhetsskuld, som till konung Karl IX.

Det var också närmast till staden Göteborgs invånare, som maningen utgick att förverkliga den länge och i vida kretsar af vårt land hysta önskan att resa konung Karl IX:s bildstod i brons. Den 18 maj 1900 utfärdades i detta syfte en inbjudan till bidrags tecknande, undertecknad af ett större antal medlemmar af Göteborgs stadssamhälle. Denna inbjudan emottogs med en öfverraskande välvilja, och inom kort kunde planen att resa den gamla Vasakonungens ryttarestaty anses fullt betryggad. Det insamlade beloppet uppgick till några och sjuttio tusen kronor. Vid ett allmänt möte af bidragstecknarne utsågs en kommitté af tio personer med landshöfdingen friherre Gustaf Lagerbring såsom ordförande, för att ombesörja stodens anskaffande och å bidragstecknarnes vägnar besluta i alla med statyfrågan sammanhängande ärenden. Sedan Göteborgs stadsfullmäktige på kommitterades hemställan beslutit att upplåta plats för den föreslagna statyn å den s. k. Kungsportsplatsen och därjämte anvisat en summa af högst 25,000 kronor till bestridande af kostnaderna för ett statyn värdigt postament och statyns uppresande å detsamma, afslöto kommitterade kontrakt med professorn vid Kungl. Akademien för de fria kon-

sterna John Börjesson om utförandet af en rytarestaty i ungefärlig öfverensstämmelse med en skiss, som samme konstnär någon tid förut utfört och låtit utställa å Konstföreningens lokal i Göteborg. Sedan äfven modellen till postament, utarbetad af professorn vid Kungl. Tekniska Högskolan I. G. Clason, blifvit af stadsfullmäktige godkänd, blefvo under loppet af år 1903 och förra delen af år 1904 statyen och postamentet gjutna i brons hos konstgjuterifirman Otto Meyer i Stockholm. I Augusti månad sistnämnda år kunde äntligen statyen resas å utsedd plats. Bland kommittéens medlemmar har särskildt öfversten Albert Jacobsson befrämjat företagens såväl igångsättande som utförande genom att oafbrutet egna det samma ett intresseradt och nitiskt arbete.

Den stod, som på detta sätt kommit till stånd, föreställer konung Karl IX, sittande till häst och iklädd full rustning med hjälm. Den torde vara den till sina dimensioner ansevärdaste staty, som hittills rests i vårt land. Rytaren med hästen utan postament mäter 5 meter 6 cm. i höjd och väger 3,259 kilogram. Postamentet, som likaledes är utfördt i brons — något hittills enastående i vårt land — är 4,25 meter högt och har en vikt af cirka 3,400 kilogram. Det är komponeradt i tidig barockstil med rik ornamentering och hvilar å en 1,30 meter hög sockel af granit. Kostnaden för statyn med postament och sockel belöper sig till cirka 110,000 kr.

På postamentets ena långsida läsas följande ord, hvilka Karl IX själf nedskrifvit i sin kalender för nedannämnda dag:

”Åhr 1607 then 21 Augusti wnderstreff iagh Götteborgs preuilegier. Gudh alsmechtigh latte ware stett Gudh till åre och pris och thette land och konungeRike till gagn och goda. Amen.”

Dessa ord bevara minnet af den afgörande handling, som gaf upphofvet till Göteborgs stad, på samma gång som de innebära en i enkel och hög-

stämd form uttryckt välgångsönskan för stadens framtid, uttalad af dess första grundläggare.

På den andra långsidan finnes följande citat ur en minnessedel, som hertig Karl den 15 Maj 1595 själf dikterat för sin hofpredikant vid dennes beskickning till Uppsala Domkapitel:

“Ändock Gudh alzmectig är allene then som sitt helge Evangelii Sanning, Szåsom och werldzligitt Regemente skicker och widh macht holler, Szå hafwer dock, uthan Beröm tilseigende, Gudh så tåcfts och behagedt på någon tidh och här till att brufe min person till sitt redskap.”

Citatet, något förkortadt och anfördt i första person, såsom hertig Karl själf tänkt detsamma, sammanfattar i klar och ädel form betydelsen af den store konungens lifsgärning, sådan han själf uppfattat densamma och eftervärlden med honom.

Postamentets främre kortsida visar konungens krönte namnchiffer med hans valspråk:

“Jehovah solatium meum“. (Gud min tröst.)

På bakre kortsidan står följande inskrift:

“Göteborgs stads innevånare reste denna stod år 1904 i tacksam hågkomst af det äldre Göteborgs grundare“.

Måtte denna stod, ett storartadt minnesmärke af vår samtids svenska konst och en af vår stads främsta prydnader för framtiden, uppfylla det syfte, som gifvarne af densamma afsett, att hugfästa minnet af en af vårt folks största konungar och mana efterföljande slakten att vårda hans verk genom lika uppoffrande arbete i fosterlandets tjänst!

GÖTEBORG 1904
WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B.